

ІНОВАЦІЙНІ НАВЧАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИКИ ХІМІЧНИХ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ В МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Скрипніков А.М., Телюков О.С., Рудь В.О.

Українська медична стоматологічна академія

Кафедра психіатрії, наркології та медичної психології

Анотація: у статті представлено досвід роботи волонтерського об'єднання протидії розповсюдженню алкоголізму та наркоманій. Представлено основні методологічні та іноваційні підходи до первинної психопрофілактичної роботи з контингентом високого ризику формування хімічних залежностей.

Abstract: the article presents the experience of volunteer association combating the spread of alcoholism and drug addiction. The main methodological and innovative approaches to primary psychoprophylactic work with a contingent of high risk of chemical dependence formation are presented.

Ключові слова: хімічні залежності, алкоголізм, первинна профілактика, волонтерське об'єднання, комунікативні технології.

Key words: chemical dependency, alcoholism, primary prevention, volunteer association, communicative technologies.

У зв'язку зі складними змінами соціально-економічної та суспільної ситуації в Україні швидко зростає в масових масштабах споживання наркотиків, психотоксичних речовин та алкоголю. В останні роки поширюється тенденція до залучення в процеси наркотизації і алкоголізації й соціально благополучних верств населення, в тому числі учнівської молоді [4].

Лікування осіб, що страждають на хімічні залежності, викликає великі труднощі. Дані світової статистики свідчать, що в разі наполегливого, тривалого лікування наркологічної патології річної ремісії здатні досягти лише

5-10% хворих. Решта 90-95% знову повертається до наркотизації [4, 5, 6]. Більшість діючих в даний час лікувальних, реабілітаційних та профілактичних програм мають переважно вторинно-профілактичну спрямованість.

Для успішного вирішення проблем наркозалежності необхідно радикально змінити всю парадигму наркологічної допомоги – змістити вектор зусиль боротьби проти хвороби та її наслідків на формування несприйнятливості, опірності до неї, тобто в напрямку первинної профілактики. Найефективнішим засобом припинення поширення залежних форм поведінки серед населення провідними вітчизняними та закордонними вченими визнається побудова профілактичної роботи, перш за все з підлітками та молоддю [1, 2].

Найбільш рання, відома і поширена модель профілактичної роботи – інформаційна. Інформаційна модель традиційно реалізується з опорою на ефект залякування, свідоме викликання страху. Результати досліджень показали, що зазначений ефект має як суттєві обмеження, так і негативні наслідки. Вивчення можливостей використання феномена страху для деструкції небажаних і формування бажаних установок виявило, що слабка і середня інтенсивність залякувальної інформації на поведінку впливає більше, ніж сильна, що сприяє пониженню значущості або навіть заперечення загрози [3]. Ефективність сильного страху якщо й може бути високою, завжди короточасна. Залякування може викликати деякі афекти (тривога, депресія т.ін.), які, в свою чергу, розглядаються як фактори індивідуального ризику залучення до зловживання психоактивними речовинами.

Інформація значною мірою впливає на формування поведінки людини. Отримання невірної інформації або її відсутність в будь-якій сфері розглядаються як основа більшості емоційних і поведінкових проблем людини, в тому числі й формування залежної поведінки. Своєчасно отримана інформація може мотивувати людину на придбання нових життєво важливих навичок і слугувати основою прийняття рішень про зміну поведінки. Вважається, що знання про небезпеку для здоров'я певного стилю поведінки, сприяє негативному ставленню до неї й прагненню її змінити.

Проте, щоб необхідна інформація досягла адресата, була надана грамотно, щоб антинаркотична профілактична робота в цілому була ефективною, поряд зі спеціальними знаннями етіології та патогенезу наркологічних хвороб потрібні глибокі знання з вікової психології, розуміння ціннісних пріоритетів адресних груп (підлітки, молодь), «ключ» для входу в молодіжну аудиторію, комунікативні навички, володіння техніками діалогу, публічних виступів тощо.

У 2016 році спільними зусиллями співробітників наркологічного відділення Полтавського обласного наркологічного диспансеру та кафедри психіатрії, наркології та медичної психології Української медичної стоматологічної академії було створено ініціативне волонтерське об'єднання «Ні алкголю та наркотикам». Об'єднання є одним з найбільших серед волонтерських молодіжних структур області, що працюють у сфері протидії розповсюдження алкогольної залежності, наркоманій, ВІЛ/СНІД, тютюнопаління та популяризації здорового способу життя. Воно складається зі студентів старших курсів, лікарів-інтернів, клінічних ординаторів, молодих спеціалістів-наркологів, добровольців-волонтерів.

Важливим чинним механізмом, що визначає ефективність роботи об'єднання, є той факт, що самі лектори мають вік, який можна порівняти з віком їх аудиторії - старшокласників, студентів. Реалізується принцип «одноліток-до-однолітка», що сприяє зняттю психологічних бар'єрів при бесіді на «заборонені» та делікатні теми й не провокує у слухачів захисних, протестних реакцій, а головне – відторгнення необхідної інформації.

Таким чином, формується невимушений, позбавлений дидактики характер спілкування, оголюються гострі проблеми в різних глибоко особистісних сферах, що цікавлять молодь, висвітлюються варіанти їх вирішення. Представлений аудиторії матеріал подається не монологічно й директивно, а в ході дискусії, діалогу, ініціюється зворотний зв'язок з аудиторією, спілкування набуває характеру інтерактивного, що сприяє більш повному і глибокому сприйняттю необхідної науково обґрунтованої і достовірної інформації.

З огляду на психологічні особливості підліткового та юнацького віку (інша ієрархія системи цінностей, цілі та мотиви поведінки, характерологічні вікові реакції), акцентуються не стільки негативні сторони відхилень у поведінці, скільки фактори та причини, що сприяють їх формуванню і, особливо, способи нейтралізації останніх.

Теми дискусій стосуються широкого спектру питань, пов'язаних з адиктивною поведінкою: підліткових та юнацьких особливостей характеру, поведінкових реакцій, що призводять до формування залежної поведінки, способів зняття емоційної напруги, виходу з критичних ситуацій, протистояння чужому впливу, шляхів і можливостей отримання задоволень природним шляхом. Отримана інформація дає можливість для реалізації ще одного важливого напрямку первинної профілактики, відомого як навчання життєвим навичкам.

Переважає сучасним інтерактивним методам профілактики і роботи в групі, як найбільш результативним: психологічним іграм та тренінгам. Базова підготовка на кафедрі психіатрії, наркології та медичної психології дозволяє членам об'єднання проводити психологічне консультування 1-го рівня, формувати навички зняття стресу, проводити тренінги особистісного зростання, протидії психологічному тиску. Членами об'єднання та їх кураторами серед школярів середніх та старших класів ініціюється творча робота профілактичної спрямованості: наочно-агітаційні конкурси малюнків, колажів, плакатів, міні-вистав, монтажів, театралізованих вистав. Серед студентської молоді використовується когнітивна модель профілактики за допомогою науково-практичних конференцій з конкурсами наукових робіт, моделей реабілітації наркозалежних.

Метою програми об'єднання є проведення у вищих, середніх і середніх спеціальних навчальних закладах міста та районів комплексних і масових заходів, що забезпечують профілактику алкоголізму, наркоманії та тютюнопаління.

Профілактична робота ведеться не тільки в навчальних закладах, а й у місцях відпочинку молоді: в підліткових клубах і центрах, у гуртожитках тощо. Одним з видів профілактичної діяльності об'єднання є анкетування учнів середніх і спеціальних навчальних закладів міста. Його мета – аналіз ефективності проведених заходів та корекція їх форм і тематики з урахуванням інтересів аудиторії. Робота об'єднання орієнтована не на поодинокі акції, а на довгострокову і різноспрямовану позитивну профілактичну роботу з молоддю.

У підготовці лікаря важливі не тільки медичні знання, а й певні психологічні якості, що визначають його здатність включатися в різні системи соціальних відносин. Будучи членами об'єднання й займаючись профілактичною роботою, студенти повніше оволодівають навичками ефективної комунікації, групової роботи, консультування, проведення масових заходів, публічних виступів, ділового і професійного спілкування. Реалізується відома теза: навчаючи, вчимося самі (*Docendo discimus!*).

Позитивною складовою в роботі об'єднання є досить висока вмотивованість його членів до оволодіння професійними навичками, їх націленість на саморозвиток і професійне вдосконалення, оскільки студенти старших курсів, лікарі-інтерни та клінічні ординатори вже цілком визначилися з вибором спеціальності. В рамках навчальних занять на кафедрі та засідань студентського наукового гуртка вони засвоюють прийоми і навички побудови публічного виступу, ораторського мистецтва, психологічного налаштування на аудиторію, залучення й утримання уваги слухачів, навчаються співвідносити надану інформацію та потреби аудиторії, опановують методики інтерактивного подання інформації, побудови діалогу, організації керованої дискусії.

У процесі підготовки до виступів розширюється загальна та професійна ерудиція, що поповнюється знаннями сучасної молодіжної культури, суміжних медицині сфер знань.

В ході підготовки до конкурсів та конференцій відпрацьовуються навички роботи з науковою та популярною літературою, реферування, аналізу даних моніторингу. Знайомство з віковою психологією не тільки розширює

професійний та загальний світогляд, але й дозволяє сформувати більш повне й глибоке уявлення про власну особистість, її ресурси, сприяє саморозкриттю та самореалізації.

Все перераховане за своєю суттю відображає поступальний рух на шляху становлення фахівця й зачіпає акмеологічні аспекти вищої професійної освіти.

Література

1. Грибан В.Г. Валеологія: навч. посіб. / В.Г. Грибан. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с.
2. Журавель Т.В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності / Т.В. Журавель // Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг. ред. О.В. Безпалько; Авт.-кол. О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, Т.Г. Веретенко та ін. : – К.: «Академвидав», 2013. – 312 с.
3. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки / Н.Ю. Максимова. – К.: «Либідь», 2011. – 520 с.
4. Профілактика вживання наркотиків серед учнівської та студентської молоді: методичний посібник // Журавель Т.В., Самусь В.В., Сергеева К.В., Соловійова О.Д., Строева Н.М.; за ред. Т.В. Журавель. – К.: ФО-П Буря О.Д., 2014. – 96 с.
5. Профілактика поширення наркозалежності серед молоді: навч.- метод. посіб. / за ред. В.В. Бурлаки. - К.; Герб, 2008. - 224 с.
6. Prochaska D. Towards a comprehensive model of change. / D. Prochaska, C. DiClemente. – In. Millir, W. R. & Heather, N. (Eds.), Treating Addictive Behaviours – Processes of Change. – 1986.